

YETİŞKİNLERİN ÂDÂB-I MUÂŞERET ALGISI VE ÂDÂB-I MUÂŞERET EĞİTİMİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

Adults' Perception of Social Decorum and Their Views on Social Decorum Education

Sümevra BİLECİK KARACAN

Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Bilimleri Anabilim Dalı, Konya, Türkiye

Assoc. Prof., Selcuk University Faculty of Islamic Sciences Department of Basic Islamic Sciences Department of Philosophy and Religious Sciences Department of Religious Sciences, Konya, Turkey

✉ sumeyra.bilecik@selcuk.edu.tr <https://orcid.org/0000-0001-8351-6923>

Makale Bilgisi / Article Information:

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 26.01.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 28.04.2022

Yayın Tarihi / Published: 15.06.2022

” Atıf / Cite as: Bilecik Karacan, Sümevra. “Yetişkinlerin Âdâb-ı Muâşeret Algısı ve Âdâb-ı Muâşeret Eğitime Yönelik Görüşleri”. *Mütefekkir* 9/17 (2022), 13-40.

<https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1128612>

© **Telif / Copyright:** Published by Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi / Aksaray University Faculty of Islamic Sciences, 68100, Aksaray, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

 İntihal / Plagiarism: Bu çalışma hakem değerlendirmesinden geçmiş, bir intihal yazılımı ile taranmıştır. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir. This article has gone through a peer review process and scanned via a plagiarism software. No plagiarism has been detected.

YETİŞKİNLERİN ÂDÂB-I MUÂŞERET ALGISI VE ÂDÂB-I MUÂŞERET EĞİTİMİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

Öz

Toplum içinde yaşayan insanların birbiriyle ilişkilerinde gözetmesi gereken tutum, hal ve davranışlardaki nezaket, zarafet, medeniyet ve ahlâkîlik âdâb-ı muâşeret kaidelerini meydana getirmektedir. Âdâb-ı muâşeret zaman içerisinde toplumlarda baskın olarak kabul edilen din, inanç, ahlâk, değer ve gelenekle şekillenen dinamik bir olgudur. Bu nedenle âdâb-ı muâşeret kaidelerinde ve âdâb-ı muâşeretin gerektirdiği davranış biçimlerinde zaman içerisinde değişimler görmek mümkündür. Bu araştırmada, âdâb-ı muâşeret olgusunun zaman içerisindeki değişimi incelenmiş, ardından günümüzdeki algılanış biçimini ve âdâb-ı muâşeret eğitime yönelik yetişkin bireylerin görüşlerini tespit etmek amacı güdülmüştür. Bu amaç doğrultusunda, çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniğine başvurulmuştur. Konya’da ikamet etmekte olan bireylerle sınırlandırılan çalışmada 18 yaş üstü 23 katılımcıya âdâb-ı muâşeret algılarını ve âdâb-ı muâşeret eğitime dair görüşlerini tespit etmeye yönelik sorular yöneltilmiştir. Maksimum çeşitliliği yansıtmak amacıyla farklı eğitim durumları, yaş aralıklarından bireyler araştırmaya dahil edilmiştir. Toplanan veriler, betimsel analize tabii tutularak çeşitli bulgulara ulaşılmıştır. Araştırmanın, günümüzde âdâb-ı muâşeretin insanlar tarafından nasıl algılandığını ve âdâb-ı muâşeret eğitime yönelik beklenti ve düşüncelerini tespit etmek suretiyle âdâb-ı muâşeret ve öğretimi alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Ahlâk, Ahlâkî Davranış, Âdâb-ı Muâşeret, Âdâb-ı Muâşeret Eğitimi.

Adults' Perception of Social Decorum and Their Views on Social Decorum Education

Abstract

Politeness, elegance, civilization and morality in the attitudes and behaviors that people living in a society should observe in their relations with each other constitute the rules of social decorum. Manners of social decorum are shaped by religion, belief, morals, values and tradition that have been accepted as dominant in societies over time. For this reason, it is possible to see changes in the principles of it and the behaviors required by it over time. In this study, the change in the phenomenon of social decorum over time is examined. The study also aims to determine the perception of today's social decorum and the views of adult individuals on education of social decorum. For this purpose, the semi-structured interview technique is implemented in the study. In the research, which was limited to individuals residing in Konya, 23 participants over the age of 18 were asked questions to determine their perception of social decorum and their views on education of social decorum. In order to reflect maximum diversity, individuals from different educational backgrounds and age groups were included in the research. The collected data were subjected to descriptive analysis and various findings were obtained. I believe that this study will contribute to the concept of social decorum and its teaching by determining how people perceive it today and their expectations and thoughts about the social decorum education.

Keywords: Religious Education, Moral, Moral Behaviour, Social Decorum, Social Decorum Education.

GİRİŞ

Birey, dünyaya geldiği ilk andan itibaren çevreyle iletişim halinde olup, sosyalleşme süreci içerisinde pek çok değer, davranış ve tutum edinmektedir. Sosyal uyum, bireyin psikososyal gelişiminin sağlıklı olması açısından gerekli görülmektedir. Sosyal uyumun sağlanmasında ise toplumda kabul edilmiş, kaynağını; ahlâk, din, değerler ve kültür gibi pek çok farklı olgudan alan davranışların edinilmesi önemlidir. Birlikte yaşamın sürdürülmesi için davranışlarda nezaket, zarafet, medeniyet ve ahlâk ölçüsü olarak tanımlanabilecek âdâb-ı muâşeret, insanoğlunun yaşamında her dönemde geçerliliğini koruyan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü insan, bir takım ahlâkî haslet ve eğilimlerle dünyaya gelmektedir. Bu ahlâkî özelliklerin geliştirilmesi, iyi ve güzele yönlendirilmesi hem eğitimin gereği hem de toplumsal uyum, sosyal kabul, bir arada yaşamın sevgi ve saygı içerisinde sürdürülmesi için gerekli görülmektedir. Öte yandan insanın ahlâkî nitelikleri, davranışlarına yansıdığı ölçüde diğer bireylerle ilişkisini etkileyen bir unsur olarak görülebilir. Bu durumda, âdâb-ı muâşeret, insanın sosyal hayattaki davranışlarına yansıyan ahlâkî niteliklerini gösteren bir unsur olması bakımından önem arz etmektedir.

Âdâb-ı muâşeret, her çağda birlikte yaşamın düzeni için gerekli görülmele birlikte, kavrama yönelik bakış açılarının tarihsel süreçte değişime uğradığı görülmektedir. Tarihsel süreçte kavramın algılanışındaki değişim, Osmanlı'dan günümüze Türk-İslâm kültürü açısından incelendiğinde; âdâb-ı muâşeret, uzun yıllar boyunca kaynağını İslâm ahlâkından alan ve bireyin davranışlarında İslâm ahlâkını gözeterek tutum sergilemesini sağlayan bir unsur olarak görülmüştür. Osmanlı modernleşmesiyle birlikte ortaya çıkan seküler yaklaşımlarla âdâb-ı muâşeret olgusunun anlam odağının dinden uzaklaştığı ve medenileşmeye ölçüt olarak kabul edilen Batı toplumlarındaki davranış ve kaideler bütünü olarak algılanmaya başladığı söylenebilir. Bu değişim, bireylerin sosyal davranışlarındaki motivasyon kaynağı, etkisi ve eğitimi bakımından âdâb-ı muâşereti her veçhiyle kuşatmaktadır. Âdâb-ı muâşerete uygun davranışlar, içsel motivasyonlardan din, ahlâk ve değer gibi gerekçelerle sergilendiğinde her ortama genellenebilir, kişinin yaşam boyunca benimseyeceği davranışlar şeklinde düşünülebilir. Ancak bu davranışlar yalnızca kurallar mesabesine indirildiğinde, davranışın sergilenmesinde dışsal motivasyonlar daha baskın hale gelebilecektir. Âdâb-ı muâşerete uygun davranışların kural olarak algılanması neticesinde bu davranışlar, belirli durumlarda yalnızca belirli ortamlarda sergilenecek bu da davranışın sürekliliği ve tutarlılığını etkileyebilecektir.

İnsanın toplumda değer ve kabul görmesi, insan onuruna yakışır bir biçimde yaşaması onun benimsediği ahlâkî ilkelerin davranışlarında gözlemlenebilmesi ile mümkün olabilmektedir. Ancak bireylerin, sosyal

davranışlarında ve âdâb-ı muâşeret algılarında, ahlâk ve değerler dışında referans ve motivasyon kaynakları da bulunabilmektedir. Bu bakımdan bu çalışma âdâb-ı muâşeretin, yetişkinler tarafından nasıl anlamlandırıldığı ve âdâb-ı muâşeret eğitimi konusunda bireylerin düşüncelerinin tespit edilmesini amaçlamaktadır. Bu amaçla araştırmada; çalışmaya katılanların âdâb-ı muâşeretin ne olduğuna, mahiyetine, amaç ve önemine dair düşünceleri nelerdir? Araştırmaya katılanlara göre; âdâb-ı muâşeret eğitimi bir ihtiyaç mıdır? Eğer ihtiyaçsa bu eğitimde hangi konular ele alınmalıdır? Âdâb-ı muâşeret eğitimi kimler tarafından, nerede verilmelidir? Sorularına cevap aranmıştır. Böylelikle âdâb-ı muâşeret olgusuna tarihsel süreçte yüklenen anlamlar içerisinde hangisinin günümüzde daha yaygın bir şekilde kabul edilmiş olduğu da tespit edilecek ve bu davranışları kazandırmada ve olguyu gündeme getirmede nereden hareket edilebileceğine dair de alana bir ışık tutulacağı umulmaktadır.

Araştırmanın problemlerine cevap ararken, nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda Konya ilinde ikamet etmekte olan, 18 yaş üstü 23 yetişkin çalışma grubunu oluşturmuştur. Araştırmaya katılanlar, çeşitliliği yansıtmaları bakımından farklı eğitim durumlarına, farklı sosyo ekonomik düzeylere sahip insanlardan seçilmiştir. Önceden hazırlanan görüşme soruları, araştırmaya katılanların anlayabileceği biçimde, gerektiğinde ek açıklamalar veya sorular yöneltilecek katılımcıya uygun şekilde yönlendirilmiş; elde edilen veriler betimsel analize tabii tutularak çeşitli bulgulara ulaşılmıştır. Yetişkinlerin âdâb-ı muâşeret algısı ve âdâb-ı muâşeret eğitimine yönelik görüşlerini tespit etmeye yönelik bu çalışmanın, âdâb-ı muâşeret konusunda, yetişkinlerin görüşlerini temel alarak âdâb-ı muâşeret eğitimine yönelik ihtiyaç ve beklentilerinin ortaya konulması bakımından alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: ÂDÂB-I MUÂŞERET KAVRAMI, TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ VE ÂDÂB-I MUÂŞERET EĞİTİMİ

Âdâb-ı muâşeret kavramı; *“esas, kural, âyin, hüküm, şart, ahlâk, saygı, terbiye ve nezaket”*¹ gibi anlamlara gelen edep kelimesinin çoğulu olan âdâb ile *“birlikte yaşama, insanlarla ülfet ve kaynaşma”*² anlamına gelen işret kelimesinden türeyen muâşeret kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Sözlük anlamı görgü kuralları³ olan âdâb-ı muâşeret, âdâb ve muâşeret kavramlarının terkihi dikkate alındığında; toplumda birlikte yaşamın düzen içerisinde sürmesine katkıda bulunan ve bireyler arasında sevgi, dostluk gibi olumlu duyguları güçlendiren, ahlâkî, medeni, zarif ve

¹ Süleyman Uludağ, “Edep”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 15 Ekim 2021).

² Mecit Dönmezbilek, *Âdâb-ı Muâşeret* (Ankara: MG V Yayınları, 2019), 14; Mehmet Zeki Duman, *Kur'an-ı Kerim'de Âdâb-ı Muâşeret* (Ankara: Fecr Yayınları, 2018), 36.

³ *TDK Genel Türkçe Sözlük*, “Adabı Muâşeret” (Erişim 15 Ekim 2021).

nazik davranışlar⁴ şeklinde tanımlanabilir. Âdâb-ı muâşeret, tanımından da anlaşıldığı üzere birlikte yaşamın belirli nezaket anlayışları çerçevesinde sürdürülmesi bakımından önem arz etmektedir.

Âdâb-ı muâşeretin amacı, önemi ve kaynağına ilişkin farklı yaklaşım biçimlerine rastlanmaktadır. Bu yaklaşım biçimlerinin çeşitlenmesinde, âdâb-ı muâşeret kavramının tarihsel süreçte değişime uğraması etkili olmuştur. Modernleşme öncesi süreçte âdâb-ı muâşeret; toplumsal olduğu kadar dinî bir gerekliliktir. Bu görüşe göre, âdâb-ı muâşeret ahlâktan ayrı bir şey olmayıp ahlâkî hasletlerin davranışlara yansımından ibarettir. Âdâb-ı muâşeretin amacı, insanın toplum içerisinde Allah'ın murad ettiği biçimde, İslâm ahlâkına uygun nitelikte davranışlar sergilemesini sağlamaktır. Ayrıca insanın manevî değerini yüceltmek hem de toplum içerisinde uygun olmayan davranışlardan kaçınıp, nazik ve zarif tavırlar sergileyerek insan onuruna yakışır bir saygınlık kazanmasını temin etmektir.⁵ Âdâb-ı muâşeret kaidelerinin temel kaynağı âyet ve hadislerde bahsedilen ahlâkî ölçütlerdir. Âyet ve hadislerde belirtilen hususlara aykırı olmamak kaydıyla gelenek ve kültürel etkilerin de toplumda âdâb-ı muâşeret algısını etkileyebileceği düşünülmektedir. Âdâb-ı muâşeretin, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında ayrı bir alan olarak görülmesinden evvel konu; ahlâk kitaplarında, hadis külliyatlarında ve hadis külliyatlarından âdâb hadislerinin derlemesiyle oluşturulan müstakil eserlerde ele alınmıştır. Bu eserlerde anne babaya iyilik, hasta ziyaretleri, merhamet, affetmek, komşuluk hakkı, güler yüzlü olmak, iyilik yapmak, akrabalık haklarını gözetmek, selamlaşmak, teşekkür etmek, misafire ikramda bulunmak, büyüklere karşı davranışlar, yeme içme, giyinme âdâbı, doğum, hastalık, cenaze, sünnet gibi toplumsal merasimlerin tertibi ve bu gibi ortamlarda dilek, dua ifadeleri ile tavır ve davranışlar gibi konuların önemi ve dinî açıdan değeri ile bu ilkelerin hangi davranış biçimleriyle hayata geçirilebileceğine yönelik hususlara da temas edilmiştir.⁶ Özetle İslâmî âdâbın ele alındığı eserlerde toplumsal hayatın her veçhinde dinî değer ve

⁴ Dönmezbilek, *Âdâb-ı Muâşeret*, 14; Duman, *Kur'an-ı Kerim'de Âdâb-ı Muâşeret*, 37-38; Fatma Tunç Yaşar, "Âdâb-ı Muâşeret". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 15 Ekim 2021); Mevlüt Uzut, "Adab-ı Muâşeret- Sünnet İlişkisi", *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi* 4, (2017), 148-149.

⁵ Dönmezbilek, *Âdâb-ı Muâşeret*, 14-16; Duman, *Kur'an-ı Kerim'de Âdâb-ı Muâşeret*, 42-55; Burhan Bozgeyik, *Güzel Ahlak ve Âdâb-ı Muâşeret (Görgü Kuralları)* (İstanbul: Tuğra Neşriyat, 2015), 47-48; Abdülfettah Ebû Gudde, *İslam'da Âdâb-ı Muâşeret Görgü Kuralları* çev. Hasan Atalay (İstanbul: Muallim Neşriyat, 2017), 17-19; Halil Atalay, *Hayatımızı Güzelleştiren Görgü Kuralları* (Konya: Sebat Ofset, 2000), 8-10.

⁶ Bk. Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali Beyhakî, *el-Âdâb Hadislerle İslâm Ahlakı*, çev. Faik Akcaoğlu ve Muhammed Enes Topgül (İstanbul: Beka Yayıncılık, 2016); Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el -Muğîre Buhârî, *el-Edebü'l Müfred Hadislerle Müslümanın Edep ve Ahlakı*, thk. Muhammed Fuad Abdalbaki, çev. Hanifi Akın (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2017); Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî Nevevî, *Riyâzû's Salihin*, çev. Salih Uçan (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2017).

ilkelerle hareket etmenin gereği ahlâkî bir davranış olarak âyet, hadis ve sünnetten örneklerle değerlendirilmektedir.

Âdâb-ı muâşerete ilişkin konular, alan yazında uzun yıllar boyunca İslâm dini çerçevesinde şekillenirken Osmanlı'da modernleşme süreci, yaşamın pek çok alanını etkilediği gibi âdâb anlayışını ve âdâb-ı muâşeretin kaynağı, uygulanış şekli gibi hususları da etkilemiştir. Bu süreçte Avrupa ülkeleriyle ilişkilerin hız kazanması ve temasların artması Avrupa ülkelerinde benimsenmiş davranış biçimlerinin tesirini arttırmıştır. Bu artış öncelikli olarak Osmanlı aydınlarının yaşam biçimlerinde kendini gösterirken zamanla halk tabanına yayılmıştır. Avrupai anlamda âdâb-ı muâşeretin herkes için bir gereklilik olduğu, Osmanlı Devleti'nin son yüzyıllarında verilen eserlerde özellikle sosyal hayattaki eşitlik üzerinden vurgulanarak, âdâb-ı muâşeretin 'cemiyet hayatı' ve cemiyet hayatında kaba, komik ve istenmeyen davranışlarla utanç içinde kalmamak için öğrenilmesi hususu medenileşme olgusuyla vurgulanmaktadır.⁷ Medeni olmanın ölçütü ise Avrupa standartları kabul edildiğinden âdâb-ı muâşerete ilişkin davranış ve kaidelerde bu etki doğrudan gözlenmektedir. Bu husus, zorlama bir taklit olarak değil, toplumsal değişimin kaçınılmaz bir sonucu olarak görülmektedir.⁸ Abdullah Cevdet, beşerî hayatın toplumsal simasının değiştiğini, bu yüzden yeni âdâb-ı muâşeret kaidelerinin öğrenilerek cemiyette dışlanma tehdidiyle karşılaşılması gerektiğini belirtirken,⁹ Ahmet Mithat Efendi, Avrupa âdâb-ı muâşereti bilinmediği takdirde; bunun hoş görülmeyen şeylerin taklit edilmesi ve faydalı olanların gözden kaçmasıyla sonuçlanacağını ifade etmektedir.¹⁰ Buna göre âdâb-ı muâşeret; toplumda itibar kazanmak, sevmek, dost kazanmak, sağlıklı iletişim kurmak ve sürdürmek için gereklidir ve kaynağını toplumsal yargılar, kültür ve güncel şartlardan alır.¹¹ Burada âdâb-ı muâşerete uygunluğu belirleyen kriter; dine dayalı bir ahlâk anlayışından uzaklaşarak öznel bir ahlâkî anlayışla toplumsal uyum ve güncel hayatın getirdiği gerekliliklere odaklanmaktadır.

Geleneksel ve dinî değerlerin, davranış biçimlerinin değişen toplum yapısıyla birlikte ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenmesi doğal kabul edilebilecekken modernleşme süreciyle birlikte gelen Avrupai âdâbın,

⁷ Ahmet Mithat Efendi, *Avrupa Âdâb-ı Muâşereti Yahut Alafranga* haz. Fazıl Gökçek (İstanbul: Dergah Yayınları, 2016), 19-20; Lütfü Simavi, *Tefrişât ve Âdâb-ı Muâşeret* (İstanbul: Marifet Matbaası, 1926), 2; Safveti Ziya, *Âdâb-ı Muâşeret Hasbihalleri* (Ankara: Türk Ocakları Merkezi Matbuatı, 1927), 8.

⁸ Abdullah Cevdet, *Mükemmel ve Resimli Âdâb-ı Muâşeret Rehberi* (İstanbul: Yeni Matbaa, 1927), 12-13.

⁹ Cevdet, *Âdâb-ı Muâşeret Rehberi*, 12.

¹⁰ Ahmet Mithat Efendi, *Avrupa Âdâb-ı Muâşereti Yahut Alafranga*, 16.

¹¹ Nihat Aytürk, *Sosyal Davranış* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2. Basım, 2013), 2-4; Hasan Deniz, *En Yeni Görgü Kuralları* (İstanbul, İnkılap Yayınları, 1990), 17-18; Yalçın Kurtbay, *Nezakat ve Görgü Kuralları* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991), 7.

toplumun bütün kesimlerinde karşılık bulup bulmadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Bilhassa 20. yüzyılın ilk yarısında yazılan kitaplara bakıldığında selamlaşma, tanışma-tanıştırılma, musafaha gibi her toplulukta olağan davranış biçimleriyle tiyatro, restoran, otobüs, tren gibi yerlerde ve akşam yemekleri, davetler gibi ortamlarda nasıl davranılacağı, ne ikram edilebileceği nasıl giyilmesi gerektiği konularının ele alındığı görülmektedir. Bu konular âdâb-ı muâşeret kapsamında geçerliliğini her dönem koruyacak konular olmasına karşın konuların ele alınış şekillerinin halk tabanındaki karşılığı konuların ele alınış biçimi incelendiğinde tartışmaya açık görünmektedir. Reverans yapmak, kol vermek, diz çökmek gibi Avrupalı tanışma tanıştırılma stillerinin yer aldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra balolar, balo kostümleri, dans matinelere, musiki matinelere,¹² kumar, tütün, alkol servisi ve kullanımı¹³ gibi konulara değinilmektedir. Bu konular, âdâb-ı muâşeret algısının, modernleşme sürecinde dinî temelden uzaklaşarak, toplumsal hayatın getirdiği değişim ve yeniliklerle şekillendiğini düşündürmektedir. Söz konusu kitaplarda genç kızlar ve kadınların toplumsal davranışları, giyimi gibi konulara ayrıca yer verilmesi dikkat çekmektedir. Örneğin; Safveti Ziya'nın *Âdâb-ı Muâşeret Hasbihalleri* kitabında 'genç kızlar', 'bir genç kız nasıl olmalıdır', 'bir genç kız ne vakit ve ne gibi şerait tahtında yalnız çıkabilir', 'genç kızlar hangi eserleri mütalaa edebilirler', 'genç kızların suret-i telebbüsü ve tezeyyünü',¹⁴ başlıkları ve Abdullah Cevdet'in *Mükemmel ve Resimli Âdâb-ı Muâşeret Rehberi* kitabında; 'genç kızlar, genç kızın yapması lazım olan ve ictinab etmesi icab eden şeyler, bir genç kız celakiyi ve zerafeti nasıl kazanır, kızların terbiyesi ve irsiyet başlıklı konular çerçevesinde özellikle genç kızlara yönelik tavsiyelerde bulunulması,¹⁵ modernleşme ile birlikte genç kız ve kadınların toplum hayatında daha aktif olmasıyla yorumlanabilir. Fakat gerek balo, matine gibi halkın bütününe hitap etmeyen konuların ele alınması gerekse genç kızların sosyal hayattaki davranışlarında Fransızca terimlerle dikkat edilmesi gereken hususların vurgulanması bu âdâb-ı muâşeret anlayışının halkın her kesimine hitap etmediği düşüncesini desteklemektedir.

Modernleşme sürecinin etkisiyle şekillenmiş ve daha çok Avrupalı bir âdâb anlayışının tesirinin görüldüğü söz konusu dönem her ne kadar 19. Yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başında etkili olsa da günümüze yakın tarihlerde yazılan âdâb-ı muâşeret kitaplarında da benzer yaklaşımın izleri görülmektedir. Örneğin; Özalpın, 'Her Şeyin Bir Âdâbı Var' başlıklı kitabında, özel yaşam bölümü içerisinde kadınlara ayrı bir yer ayırmış ve bu bölümde kişisel bakım, makyaj, nerede ne giyilir gibi konulara değinmiştir.¹⁶ Ayrıca

¹² Cevdet, *Âdâb-ı Muâşeret Rehberi*, 219-231; Ziya, *Âdâb-ı Muâşeret Hasbihalleri*, 91-134.

¹³ Ahmet Mithat Efendi, *Avrupa Âdâb-ı Muâşereti Yahut Alafranga*, 203-209, 285-288.

¹⁴ Ziya, *Âdâb-ı Muâşeret Hasbihalleri*, 40-61.

¹⁵ Cevdet, *Âdâb-ı Muâşeret Rehberi*, 356-369.

¹⁶ Şenay Duru Özalpın, *Her Şeyin Bir Adabı Var* (İstanbul: Alfa Yayınları, 2005), 13-39.

hem kadın hem erkekler için kamusal alanda yeme, içme, giyinme konularına temas edildiği gibi gönül ilişkileri başlığı altında tavlama, jestler ve hatta cinsel ilişkilerle ilgili hususlara da değinilmesi âdâb-ı muâşeretin seküler bir yaklaşımla algılanmaya başlandığının göstergesi kabul edilebilir. Buna benzer şekilde güncel kitaplarda; selamlaşma, hitap şekilleri, tokalaşma, giyinme, yemek, davetler, yolculuk, ziyaretler, tören ve kutlamalar, iletişim araçlarının kullanımı gibi hususlara değinildiği görülmekte,¹⁷ bu kitaplarda alkol ve sigara kullanımının da âdâb-ı muâşeret usûlleri içerisinde değerlendirildiği dikkat çekmektedir.

Modernleşme döneminde gerek âdâb-ı muâşeret kapsamında değerlendirilen davranış biçimlerinin gerekse bu konuların ele alınış biçiminde Avrupa etkisinin gözlemlenmesi bu süreçteki âdâb anlayışını, bu dönemden önce İslâm dini etkisiyle şekillenen, dinî ve ahlâkî kökenlerle bütünleşik bir yapı arz eden âdâb-ı muâşeret algısından farklılaştırmaktadır. İslâm dini esaslarına göre âdâb-ı muâşeret kurallarının kaynağı âyet ve hadislerdir. Âyet ve hadislere aykırı hüküm ve uygulamalar içermemek kaydıyla gelenek ve örften kaynak bulan davranış ve uygulamalara da izin verilmiştir. Bu bakımdan insanların bu davranışları sergilemesindeki temel motivasyonları arasında din yer alabilmektedir. Modernleşmeyle birlikte ise toplum için yeni olan bazı ortam ve durumlara uygun davranmanın yolu, bu ortam ve durumların esin kaynağı olan Avrupai davranış biçimlerini benimsemekten geçmektedir. Bu tip bir âdâb-ı muâşeret anlayışında, Batılı ve medeni görünmekle toplumda saygınlık kazanmak arasında olumlu bir ilişki olduğu düşüncesi dikkat çekmektedir. Dolayısıyla bireyler hem sosyal ortamlarda ayıplanacak durumlara düşmekten korunmak hem de bu saygınlığı elde etmek için dönemin âdâb-ı muâşeret kaidelerine uygun davranışlar sergilemektedir. Modernleşme öncesi dönemde âdâb-ı muâşeret, İslâm etkisiyle ahlâkî davranışla aynı anlamı taşıırken ve âdâb-ı muâşerete uygun davranmanın dinî gerekçeleri bulunmaktayken modernleşme döneminde saygınlık kazanmak, toplumda kabul görmek gibi dışsal motivasyon kaynakları daha etkin hale gelmiştir.

İslâmî temellere dayanan âdâb anlayışı ile modernleşme etkisiyle şekillenen âdâb anlayışı arasındaki bir diğer fark ise âdâb-ı muâşerete yüklenen anlam boyutundadır. İslâmî perspektiften âdâb-ı muâşeret, yalnızca belirli zümrelere has, belirli ortamlarla sınırlandırılmış nazari kurallar yığını olmaktan öte hayatın bütün alanlarında bütün ortamlarda geçerli olan ve insanın bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarını gözeten ahlâkî esasların uygulanmasını yani ahlâkî davranışları ifade eder. Ancak

¹⁷ Bk. Aylin Atmaca, *Gençler İçin Görgü Kuralları* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2017); Yaşar Değirmenci, *Modern Toplumda Görgü Kuralları* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2019); Şükrü Esirci, *Görgü ve Nezaket Kuralları* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2013); Ayşenur Kurtoğlu, *Günlük Hayatımızda Nezaket ve Görgü* (İstanbul, Timaş Yayınları, 2002).

modernleşmeyle birlikte âdâb-ı muâşeret anlayışında kamusal alan vurgusu dikkat çekmektedir. Bu durum, âdâb-ı muâşereti, ahlâkî kaynağından bağımsız olarak formal kurallar mesabesine indirgemektedir. Âdâb-ı muâşeretin önem ve gerekliliği hususunda ise klasik dönem İslâmî âdâb-ı muâşeret anlayışıyla modernleşme sürecindeki anlayış arasında bir fark görünmemektedir. Her ikisinde de bireylerin insanlık onuruna yakışır şekilde davranması gerekliliğinin vurgulandığı tespit edilmiştir.¹⁸ Günümüzde ise âdâb-ı muâşerete ilişkin alanyazında her iki anlayış biçiminin de benimsendiği çalışmalara rastlanmaktadır.

Âdâb-ı muâşereti; dinî, toplumsal veya ahlâkî kaynaklara dayandıranların üzerinde uzlaştığı görüş âdâb-ı muâşeretin kişinin insani şeref ve onuruna yakışır şekilde davranması neticesinde diğer insanlar nezdinde saygı ve değer kazanması, toplumsal ilişkilerin nezaket ve zerafet içerisinde sürdürülmesi bakımından gerekli olduğu hususudur.

Her toplumun uyması gereken bir takım davranış kuralları ve biçimleri olduğu noktasında âdâb-ı muâşeretin evrensel olduğu fakat toplumlara göre bu davranış biçimlerinin değişebileceği konusu da üzerinde uzlaşılmış hususlardan biridir. Ancak nadir de olsa aksi görüş bildiren isimlere de rastlanmaktadır. Örneğin; Osmanlı Devleti'nin modernleşme döneminde âdâb-ı muâşeret konusunda eserler veren isimlerden biri olan Safveti Ziya, âdâb-ı muâşeretin milletlerarası kabul edilen kaideler olduğu, bu kaidelerin dünyanın pek çok yerinde çok az istisnalarla birlikte aynı şekilde uygulandığını ve 'cemiyet adamı' kabul edilebilmek için bu kaidelerin bilinmesi gerektiğini belirtmektedir.¹⁹ Bunun dışında âdâb-ı muâşeretin din, ahlâk, örf, adet gibi gelenek ve görenekler etkisiyle kültürle birlikte şekillendiği düşünülmektedir.²⁰ Ayrıca değişen yaşam koşulları, teknolojik gelişme ve yeniliklerin de âdâb-ı muâşeretin şekillenmesinde etkili olduğu söylenebilir. Zira, konuyla ilgili eserler incelendiğinde; geçmiş yıllarda bu eserlerde mektup, davet ve kartvizitler gibi konulara temas edilirken²¹ daha güncel kitaplarda cep telefonu kullanımı, mail ve yazılı iletişime dair konuların yer alması bunun göstergesi kabul edilebilir.²² Burada âdâb-ı muâşeret esaslarının âyet ve hadislere dayandırılması ile onun yerel olduğu düşüncesi birbiriyle çelişir gibi görünse de dinî temellendirmeler âdâb-ı muâşereti uluslararası bir hüviyete büründürmemektedir. Âdâbın temel ilkeleri ve kuralları âyet ve hadislerle belirlenmiş olup âdâb-ı muâşerete

¹⁸ Sümeyra Bilecik, *Erdemli Kişilik İnşası Âdâb-ı Muâşeret ve Ahlaki Davranış Eğitimi* (Konya: Yediveren Kitap, 2020), 100-112.

¹⁹ Ziya, *Âdâb-ı Muâşeret Hasbihalleri*, 5.

²⁰ Kurtoğlu, *Günlük Hayatımızda Nezaket ve Görgü*, 17; Aytürk, *Sosyal Davranış*, 5; Deniz, *En Yeni Görgü Kuralları*, 28; Ahmet Mithat Efendi, *Avrupa Âdâb-ı Muâşereti Yahut Alafranga*, 18-19; Hidayet Ongan- Sedat Ongan, *Görgü + Yaşamayı Öğrenmek*. (İstanbul: Avcıol Basım-Yayın, 1999), 13.

²¹ Cevdet, *Âdâb-ı Muâşeret Rehberi*, 476-491; Ziya, *Âdâb-ı Muâşeret Hasbihalleri*, 26-36.

²² Özalın, *Her Şeyin Bir Adabı Var*, 93-126; Aytürk, *Sosyal Davranış*, 309-331.

işaret eden davranış biçimlerinin milli kültür, gelenek ve uygulamalara göre şekillendirilebileceği düşünülmektedir. Burada belirleyici olan ve gözetilen unsur, gelenek ve görenekten gelen âdâb-ı muâşeret usûllerinin İslâm dinin esaslarına uygun olmasıdır.²³ Örneğin; âdâb-ı muâşeretin bir gereği kabul edilen selamlaşmanın sünnet olması, onu dinî bir kaynağa dayandırırken, selamlaşmanın hangi sözcük, kelime, jest ve mimiklerle yapılabileceği kültüre göre değişebilmektedir. Ancak selamlaşmada sınırların ve meşru dairenin yine İslâm dini hükümlerince çizildiği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Âdâb-ı muâşeretin dinî ya da seküler biçimde temellendirilmesi ve buna yönelik algılayış biçimi âdâb-ı muâşeretin eğitimi ve öğretimine yönelik bakış açıklarını da şekillendirmektedir. Âdâb-ı muâşeret, dinî perspektiften ele alındığında âdâb-ı muâşeret eğitiminin ahlâk eğitiminden bağımsız bir alan olmadığı düşünülmektedir. Zira, edep kurallarını, edepli davranmayı, ahlâk kurallarını öğretmek²⁴ anlamına gelen te'dib kavramı bunun göstergesidir. İslâm dininde âdâb ve ahlâk eğitimi de terbiyenin ve eğitimin ana unsurlarından biridir. Ancak modernleşme sürecinde âdâb-ı muâşeret algısındaki dönüşüm âdâb-ı muâşeret eğitime de farklı yaklaşımları beraberinde getirmiştir. İnsan hayatını kamusal ve özel alan olarak ikiye bölen anlayış, özel alandaki eğitimi 'din terbiyesi' ve sosyal alandaki öğretime konu olan sosyalleşmeyi âdâb-ı muâşeret olarak ayırmıştır. Bu durumda, din ve terbiye aileyi kapsayan özel alan içerisinde kalırken âdâb-ı muâşeret toplumsal alan sınırları içerisinde yer almaktadır.²⁵

Toplum hayatının değişim ve dönüşümünde siyasi yapı ve sosyal değişimin yönü etkili olduğundan Avrupa âdâb-ı muâşeretinin öğretimi ön plana çıkmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yazılan kitaplar, Alafranga ve Avrupai âdâb-ı muâşeretin öğretiminde önemli bir rol üstlenmektedir. Abdullah Cevdet, Mükemmel ve Resimli Âdâb-ı Muâşeret Rehberi adlı kitabının girişinde: "*pedagojiya-i terbiye ile âdâb-ı muâşeret terbiyesi tedahül ve imtizaç eder ve mükemmel insan bu iki nev'i terbiye ile terbiye edilmiştir*" diyerek pedagoji ve âdâb-ı muâşereti örtüstürmek suretiyle mükemmel insanı yetiştirmenin yolunun buradan geçtiğini ifade etmekte, kitabının amacının da âdâb-ı muâşeret usûllerinin öğretimi olduğunu belirtmektedir.²⁶ Benzer şekilde Sedat da Genç Kızlara Muâşeret Usûlleri kitabında, Türk kızlarının artık sosyal hayatta daha aktif bir şekilde yer almasıyla, toplumsal hayata katılamamış olan annelerinden öğrenemeyecekleri fakat sosyal hayata uyum açısından öğrenmeleri gerekli

²³ Dönmezbilek, *Âdâb-ı Muâşeret*, 15; Duman, *Kur'an-ı Kerim'de Âdâb-ı Muâşeret*, 43-44.

²⁴ Duman, *Kur'an-ı Kerim'de Âdâb-ı Muâşeret*, 32.

²⁵ Nevin Meriç, *Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi Âdâb-ı Muâşeret* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2000), 51.

²⁶ Cevdet, *Âdâb-ı Muâşeret Rehberi*, 20.

olan bir takım davranış biçimlerinin mevcudiyetinden bahsetmekte ve kitabını bu amaç üzerinden açıklamaktadır.²⁷ Buradan hareketle Cumhuriyet'in ilk yıllarında, dönemin aydınları tarafından yazılan kitaplar aracılığıyla âdâb-ı muâşeret eğitiminin gerçekleştirildiği söylenebilir.

Safveti Ziya, âdâb-ı muâşeret esaslarının öğretiminde ailenin önemli bir yeri olduğu belirtmektedir. Fakat aynı zamanda toplum içerisinde sosyalleşme sürecinde yaşanan ilişkilerin, âdâb-ı muâşeretin öğrenilmesi konusundaki önemine de vurgu yapmaktadır.²⁸ Âdâb-ı muâşeret eğitimi ilişkin benzer yaklaşımlara sonraki dönemlerde de rastlanmaktadır. Buna göre âdâb-ı muâşeret kuralları birer sosyal davranıştır ve yaşam boyunca ailede, okulda ve toplum içerisinde öğrenilir.²⁹ Fakat âdâb-ı muâşeretin öğrenilmesi sosyal süreçte tamamen kendiliğinden gerçekleşen informal öğrenmeler mesabesine de indirgenmemektedir. Âdâb-ı muâşeret eğitimi, dinî referanslara dayanılarak ailenin rehberliğine de işaret edildiği görülmektedir.³⁰

Âdâb-ı muâşeret eğitimi hem dönemsel hem de dinî veya seküler yaklaşım biçimleri açısından bakıldığında, âdâb-ı muâşeretin öğretiminin formal yollardan çok; kitaplar, aile ve toplumda gerçekleşen gözlem ve taklide dayalı öğrenmelerle gerçekleştirildiği görülmektedir. Ancak âdâb-ı muâşeret öğretiminin örgün eğitim sistemi içerisinde yer almasına yönelik güncel girişimler bulunmaktadır. 2018 yılında meclise, âdâb-ı muâşeret dersinin ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında okutulması amacıyla bir kanun teklifi sunulmuştur. Teklif halen Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu incelemesinde görünmektedir.³¹ Bu çaba âdâb-ı muâşeret eğitiminin önemine dikkat çekmektedir. Bununla birlikte günümüzde âdâb-ı muâşeretin öğretiminin halen sosyal öğrenme ve ailelerin sorumluluğunda bir öğrenme alanı olduğu söylenebilir. Ayrıca âdâb-ı muâşeretin formal sistemler içerisinde öğretimi tartışılırken, âdâb-ı muâşeretin dinî, sosyal, ahlâkî referanslarının tespit edilmesi ve toplumsal ihtiyaçların ve ailelerin beklentilerinin gözetilmesi gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Deseni

Yetişkinlerin âdâb-ı muâşeret algısı ve âdâb-ı muâşeret eğitimi hakkındaki görüşlerinin incelendiği, yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin kullanıldığı bu araştırma, fenomenolojik desenle yapılmıştır. Fenomenolojik desenin, yaşadığımız çevrede günlük yaşamda karşımıza

²⁷ Feliha Sedat, *Genç Kızlara Muâşeret Usulleri* (İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1932), 9-11.

²⁸ Ziya, *Âdâb-ı Muâşeret Hasbihalleri*, 5.

²⁹ Aytürk, *Sosyal Davranış*, 4; Kurtbay, *Nezaket ve Görgü Kuralları*, 5.

³⁰ Bozgeyik, *Güzel Ahlak ve Âdâb-ı Muâşeret*, 6; Dönmezbilek, *Âdâb-ı Muâşeret*, 9.

³¹ TBMM, "Kanun Teklif Bilgileri" (Erişim 24 Kasım 2021).

çıkan kavram, olgu ve olayların bireyler üzerindeki etkisini aydınlatmaya yönelik bir desen³² oluşu araştırma amacıyla uygunluk arz ettiğinden bu desen tercih edilmiştir.

2.2. Çalışma Grubu ve Özellikleri

Âdâb-ı muâşeret algısı konusunda, farklı sosyo kültürel alt yapılara sahip, farklı yaş grupları ve cinsiyetten bireylerin farklı yaşam deneyimlerine sahip olmaları hasebiyle birbirinden ayrılabilceği düşünülerek çalışma grubunda yer alan bireylerin seçiminde bu hususlar gözetilmiş, cinsiyet, eğitim durumu ve sosyo kültürel bakımdan farklı bireyler çalışma grubuna dahil edilmiştir. Söz konusu farklılıklar çerçevesinde seçilen katılımcıların cinsiyet, yaş ve eğitim durumuna ilişkin dağılımları Tablo-1'de görülmektedir. Katılımcıların görüşleri aktarılırken rastgele bir seçimle görüşme kayıtları numaralandırılmış, çalışma içerisinde yer alan bulgularda katılımcılar bu numaralarla ifade edilmiştir.

Tablo-1: Araştırmaya katılanların genel özellikleri

<i>Katılımcı No.</i>	<i>Cinsiyet</i>	<i>Yaş</i>	<i>Eğitim Durumu</i>
K1	Erkek	46	Ortaokul
K2	Erkek	52	İlkokul
K3	Erkek	41	Ortaokul
K4	Erkek	61	Lise
K5	Erkek	52	Lisans
K6	Kadın	24	Lisans
K7	Kadın	53	İlkokul
K8	Erkek	40	Yüksek lisans
K9	Erkek	83	İlkokul
K10	Erkek	41	Lise
K11	Kadın	37	Lisans
K12	Kadın	19	Lise
K13	Kadın	43	İlkokul
K14	Erkek	22	Lisans
K15	Kadın	35	Lisans
K16	Kadın	59	İlkokul
K17	Kadın	35	Lisans
K18	Kadın	22	Lisans
K19	Kadın	24	Lisans
K20	Kadın	51	Ortaokul
K21	Erkek	26	Lisans
K22	Erkek	39	Lisans
K23	Erkek	23	Lisans

Tabloda görüldüğü üzere katılımcıların 11'i kadın 12'si erkektir. Katılımcıların sekizi 19-40 yaşları arasında, on üçü 40-60 yaş arası, ikisi ise

³² Ali Yıldırım- Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011), 72.

60 yaşın üstündedir. Öğrenim durumu bakımından ise katılımcıların beşi ilkokul, üçü ortaokul, üçü lise, on biri lisans ve biri de yüksek lisans mezunudur. Katılımcıların cinsiyet, yaş ve öğrenim durumu açısından çeşitliliği yansıttığı düşünülmektedir.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Nitel yöntemle yapılan bu araştırmada verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir. Alanla ilgili literatür tarandıktan sonra katılımcılara yöneltebilecek sorular çerçeve halinde hazırlanmış, ardından din eğitimi alanında iki uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzmanların görüşleri çerçevesinde sorular şekillendirilerek yaş, eğitim durumu, medeni hal ve varsa çocuk sayısından oluşan dört betimsel soru haricinde sekiz sorudan oluşan görüşme formu hazırlanarak veri toplama aracının geçerlilik ve güvenilirliği üç görüşmeyle test edilmiştir. Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla dış denetleyiciye başvurulmuş ve kodlayıcılar arası uyum³³ tekniğine başvurularak verilerin tutarlı bir şekilde işlenip işlenmediği kontrol edilmiştir. Araştırma süresi boyunca yapılan görüşmeler sırasında ihtiyaç duyulduğunda sondaj sorular ya da ek sorular yöneltilerek verilerin daha doğru biçimde kayıt altına alınması sağlanmıştır.

Her ne kadar nitel araştırmalarda amaç olabildiğince çeşitli örneklere ulaşılarak mevcut problemi derinlemesine ve çok yönlü olarak analiz etmek olduğundan genelleme kaygısı güdülmese ve evren kavramı önemsenmese de araştırmanın sınırlarının belirli olması açısından ifade etmek gerekirse; bu araştırma Konya ili sınırları içerisinde yaşayan katılımcılarla sınırlandırılmıştır. Görüşmeler, gerçekleştirilmeden önce araştırma soruları etik kurul incelemesine sunulmuş ve Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dekanlığı Bilimsel Etik ve Değerlendirme Kurulu'nun 9.12.2021 tarih, E-49313121-900-189929 sayılı kararıyla uygulamaya geçilmiştir. Görüşmeler 10-31 Aralık 2021 tarihleri arasında yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların izin vermesi halinde ses kayıt cihazıyla görüşmeler kayıt altına alınmış, katılımcı rızasının olmadığı durumlarda ise görüşme yazılı olarak kayıt altına alınmıştır.

Katılımcılara, âdâb-ı muâşeretin anlamı, gerekliliği, yerel ya da evrensel oluşu, âdâb-ı muâşeretin din, değerler ve kültürle ilişkisi, âdâb-ı muâşeret eğitimine ihtiyaç duyulup duyulmadığı ve nedenleri, âdâb-ı muâşeret eğitiminde hangi kişi veya kurumların sorumluluk üstlenmesi gerektiğine yönelik düşünceleri ve âdâb-ı muâşeret eğitiminde yer verilmesi gereken konulara ilişkin sorular, katılımcının anlayabileceği, rahatça cevap verebileceği biçim ve formlarda yöneltilmiştir. Sorulara

³³ John Creswell, *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*, çev. Selçuk Beşir Demir (Ankara: Eğiten Kitap, 2017), 202-203.

verilen cevaplardan elde edilen veriler, betimsel analize tabii tutulmuştur. Bu kapsamda, araştırma sorularından ve araştırmanın kavramsal çerçevesinden yola çıkılarak veri analizi için bir çerçeve oluşturulmuş, tematik çerçeveye göre veriler işlenmiş, bu kapsamda düzenlenen veriler tanımlanmış ve alıntılarla desteklenerek bulgulara ulaşılmıştır. Tanımlanan bulgular, açıklama, anlamlandırma ve ilişkilendirmelerle desteklenip katılımcıların sunduğu verilerden yapılan doğrudan alıntılarla yorumlanmıştır.

3. BULGULAR VE YORUMLARI

Verilerin analizi neticesinde ortaya çıkan bulgular aşağıdaki başlıklar altında sunulmuş ve yorumlanmıştır.

3.1. Âdâb-ı Muâşeret Kavramı ve Tanımına İlişkin Bulgular

Âdâb-ı muâşeret sözlük anlamıyla görgü kuralları olarak tanımlanmakla birlikte daha geniş bir perspektiften bakıldığında, içerisinde ahlâkî değer ve yargıları barındıran kimi zaman İslâm dininin bir gereği olarak görülebilirken, kimi zaman dinî referanslardan bağımsız bir şekilde sosyal yaşamın gereği biçiminde tanımlanabilen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırmada insanların âdâb-ı muâşeret tanımlarında da söz konusu farklı bakış açılarının benimsendiği görüşlere rastlanmıştır. Bunlardan ilki âdâb-ı muâşereti, insanların bir arada yaşaması için gerekli olan görgü, nezaket kuralları biçimindeki tanımlardır.

Araştırmaya katılanlardan on dördü âdâb-ı muâşereti bu minvalde tanımlamaktadır. Örneğin; katılımcılardan biri kavramı, "*Bence âdâb-ı muâşeret insanların toplumsal yaşantıda birbiriyile daha sağlıklı iletişim kurabilmelerini sağlayan ve ilişkilerinde karşılıklı saygıyı pekiştiren nezaket davranışlarının tümüdür. Âdâb-ı muâşeret kuralları yazılı olmayan fakat kişiler arası ilişkilerde insanların uymaya gayret ettiği kurallardır*" (K19) şeklinde tanımlamıştır. Benzer şekilde katılımcı 15'de: "*Topluluk içerisinde uyulması gereken kurallardır. Yapıldığında toplum içerisinde insanların yaşamasını kolaylaştıran kurallar*" şeklindeki ifadesiyle bu görüşü desteklemektedir.

Katılımcıların görgü, nezaket kuralları tanımında dikkat çeken unsurlardan biri, bireylerin bu kaidelerin oluşumunda ve sürdürülmesinin gerekliliğinde toplumsal yaşama vurgu yapmış olmalarıdır. Yukarıda verilen örneklerin yanı sıra; "*Görgü kurallarıdır. Toplum tarafından zamanla oluşturulan ve herkesten bu kurallara uyması beklenen kurallardır. Örneğin, toplum içinde fısıldayarak konuşmamak gibi.*" (K8) ve "*Âdâb-ı muâşeret, insanların uymaları gereken görgü kurallarıdır. Bu kurallara uyulduğunda toplumsal hoşgörü meydana gelmektedir.*" (K6) şeklindeki ifadelerde âdâb-ı muâşeretin toplumsal yaşamın bir ürünü olduğu ve yine toplumsal yaşamdaki ilişkilerin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi için gerekli olduğu

düşüncesi görülmektedir.

Âdâb-ı muâşereti görgü ve nezaket olarak tanımlayanların yanı sıra katılımcılardan dördü kavramı, ahlâk bağlamında yorumlamıştır. “*Âdâb-ı muâşeret, öncelikle güzel ahlâktır. Gerek kendine gerekse topluma örnek olabilecek bir hayattır. Hem kendimize hem etrafımızdakilere karşı sorumluluklarımız var. Çünkü tek başına yaşamıyorum toplumda...*” (K13) şeklindeki ifade, âdâb-ı muâşereti ahlâk olarak tanımlarken bu ahlâk algısında da ahlâkı, vicdanî prensiplerden öteye taşıyarak toplumsal örneklik ve sorumluluk bağlamıyla değerlendirmektedir. Katılımcılardan birinin şu sözleri de aynı minvaldedir: “*Adı üstünde âdâb, edepli, terbiyeli olmak değil mi? Edepli olmayanlar yüzünden görüyorsunuz halimizi! Anne babadan korkma yok, utanma arlanma desen hiç yok...*” (K3). Âdâb-ı muâşereti, ahlâk bağlamında ele alan katılımcılar, âdâb-ı muâşeret terkipteki âdâbı ahlâk ile açıklamaktadır. Muâşereti ise toplumsal sorumluluk ekseninde yorumlamakta ve toplumdaki ahlâkî yozlaşmanın kaynağını âdâb yoksunluğuyla izah etmektedir.

Âdâb-ı muâşereti ahlâkla bağlantılı olarak düşünmekle beraber, bu ahlâkî ilkelerin toplumsal kabul ve onay ile ortaya çıktığı da ifade edilmiştir. “*Toplumun insanlar için belirlediği ahlâkî kurallar bütünüdür âdâb-ı muâşeret. Toplumun içinde olması gerekenleri ortaya koyar. Estetik bir görüntü ve zariflik ortaya koyar*” (K23) ve “*Toplumca kabul görmüş ahlâkî söz, davranış ve kurallardır. Anne babaya saygı, sofrâ âdâbı gibi. Ahlâklı ve nazik toplum için vazgeçilmezdir. Kesinlikle gereklidir*” (K21) şeklindeki ifadelerde bu durum açıkça görülmektedir. Katılımcıların da ifade ettiği gibi ahlâk, yalnızca bireyi ilgilendiren ve bireysel sorumlulukla sınırlı değil aynı zamanda sosyal bir olgudur. İnsanlar arası ilişkilerin hangi paradigmalara göre ve nasıl sürdürüleceğini belirlemek suretiyle sosyal hayatın içerisinde bir olgu olarak ahlâk ve değerler, sosyal birlik ve bütünlüğü de koruyan bir işlev üstlenmektedir.³⁴ Bu bağlamda âdâb-ı muâşereti ahlâk ve edeple ilişkili olarak açıklayanların, toplumsal değerlerden hareketle bu düşüncelerini temellendirdikleri, başka bir deyişle ahlâkî eylemlerin toplumsal kabul ve toplumsal kurullarla ortaya çıktığını düşündükleri söylenebilir.

Katılımcılardan üçü ise âdâb-ı muâşeret kavramına dinî bir perspektiften yaklaşarak tanımlamışlardır. “*Âdâb-ı muâşeret denilince aklıma İslâm ahlâkı geliyor. Her şeyin bir âdâbı vardır, belirlenmiştir dince. Zaten insanlar bunları yerine getirmeyince toplumun düzeni bozuluyor. Toplum ahlâkının düzelmesi için insanların âdâb-ı muâşerete uyması gerekiyor*” (K12) ve “*İyi geçinme, huy ve güzel ahlâklı olmaktır. Dinimiz de*

³⁴ Ali Akdoğan, *Kur'an ve Sünetten Örneklerle Sosyal Ahlak* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2011), 100-101.

böyle söyler. Ayrıca toplumun huzuru, yargıları ve refahı için de çok önemlidir” (K10) şeklindeki ifade de toplum ahlâkına değinilmektedir. Ayrıca âdâb-ı muâşeret kavramının ilk çağrışımının İslâm ahlâkı olması ve âdâb-ı muâşereti iyi geçinme, güzel ahlâk olarak tanımlarken dinin tanımının da bu çizgide olduğunun belirtilmesi âdâb-ı muâşeret ile din arasında kurulan ilişkiyi göstermektedir.

Elde edilen bulgulara bakıldığında, araştırmaya katılanların pek çoğunun, âdâb-ı muâşereti, toplumsal hayat için gerekli olan görgü ve nezaket kuralları minvalinde açıkladıkları görülmüştür. Bu bakış açısı âdâb-ı muâşeret kavramının, kelime anlamı ve içeriği bakımından uygun olmakla birlikte tarihsel süreçte, Osmanlı'nın modernleşme hareketlerinde toplumsal değişimi gerçekleştirme maksatlı bir takım davranış kalıplarının kültüre yerleştirilmesi çabasıyla örtüşmektedir. Çünkü kavram 19. Yüzyılda geleneksel tanım ve çağrışımlardan uzaklaşarak dinî ve insanî bir gereklilik olmaktan ziyade soyluluğu, inceliği ve belirli bir toplumsal zümrenin içerisine dahil olmanın şartı olan birtakım davranışları içerir bir hüviyete bürünmüştür.³⁵ Bununla birlikte, katılımcı görüşlerinde de yer bulmuş olan âdâb-ı muâşeretin İslâm ahlâkının bir unsuru olarak yorumlanmasının alan yazındaki görüşlerle de örtüştüğü söylenebilir.

Araştırmaya katılanların, âdâb-ı muâşeret kavramına yönelik görüşlerinde uzlaştıkları noktanın, âdâb-ı muâşerete uygun davranışların toplumsal hayatın sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi için gerekli olduğu hususu olduğu görülmektedir. Ancak kavramın mahiyetine yüklenen anlamlar ile onu tanımlama biçimlerinin daha net ortaya çıkacağı düşünüldüğünden, katılımcıların âdâb-ı muâşeretin kaynağına ve mahiyetine ilişkin görüşlerinin de incelenmesi gerekmektedir.

3.2. Âdâb-ı Muâşeretin Kaynağı ve Mahiyetine İlişkin Bulgular

Âdâb-ı muâşereti kaynağı, mahiyeti ve amacına dair literatürde farklı yaklaşımlara rastlanmaktadır. Âdâb-ı muâşeret İslâm dini perspektifinden bakıldığında, bireyin sahip olduğu birtakım erdemlerin, terbiye ve nezaketin bireysel ve sosyal hayatta davranışlara yansımaları ifade etmektedir. Bu yaklaşıma göre âdâb-ı muâşeretin öncelikli amacı; Allah'ın emrettiği bir edeple hareket ederek onun rızasını kazanmaktır. Bu amaç doğrultusunda hareket eden birey hem şahsi hem de toplumsal boyutta değeri yücelip saygınlığa erişme sonucunu da elde etmektedir. Âdâb-ı muâşeretin önemi, Allah katında bireyi yücelten bir değer olmasının yanı sıra 'müminler için vazgeçilmez bir haslet, tamamlayıcı ve kemal erdirici bir erdem' olmakla açıklanmaktadır.³⁶ İslâm dini açısından bakıldığında âdâb-ı

³⁵ Fatma Tunç Yaşar, *Alafranga Halleri: Geç Osmanlı'da Âdâb-ı Muâşeret* (İstanbul: Küre Yayınları, 2016), 47-58.

³⁶ Duman, *Kur'an-ı Kerim'de Âdâb-ı Muâşeret*, 45.

muâşeretin birincil kaynağı âyet ve hadislerdir ve ahlâkî değerlerden ayrılmaz bir bütünlük arz eder.

Âdâb-ı muâşeretin dinî perspektiften bağımsız olarak sosyal hayatta ilişkilerin nezaket ve zarafet ölçüsünde devamı için gerekli kurallar bütünü olduğu, bu kurallar zamanla kültürel şartlar içerisinde oluştuğuna ve şekillendiğine, bireylerin âdâb-ı muâşerete uygun davranmamaları halinde toplumdan dışlanma, itibar kaybı gibi sonuçlarla karşılaşacağına yönelik bir düşünce biçiminden de bahsedilebilir. Bu görüşe göre; âdâb-ı muâşeret kuralları yereldir, toplumsal değişime bağlı olarak nesilden nesile de değişmeye devam eden dinamik bir yapıdadır.³⁷ Bireylerin öznel ahlâk veya din anlayışlarından bağımsız olarak toplumsal kabul ve uyum sürecinde gelişmektedir.

Bahsedilen iki yaklaşımın, araştırmaya katılanların görüşlerinde de yer bulunduğu görülmüştür. Katılımcılardan on iki kişi âdâb-ı muâşeret kurallarının dayanağının din ve dine dayalı erdemler olduğunu düşünmektedir. Bu bireylerin görüşlerinden birkaçı şöyledir:

“Âdâb-ı muâşeret kuralları için her yerde geçerli bir standart yoktur bence. Örneğin; pazarlık yapılırken mal kötülenmez kuralı bizim için geçerlidir, fakat kapitalist toplum ideolojisini benimsemiş materyalist toplumlar için bu söz konusu değildir. Din hayatın her alanına müdahale eder. Âdâb-ı muâşeret de hayatın kendisi olduğu için dinî bir arka planı vardır. Toplumun inancı, ahlâk düzeyi ve değerleri âdâb-ı muâşeret kurallarını belirlemektedir. Bu kurala göre değişkenlik arz eder. Örneğin; birbiriyle tanışan yabancı kadın ve erkek âdâb-ı muâşeret gereğince tokalaşırlar fakat bunu İslâm hoş görmez ve yasaklar” (K21).

“Bu kurallar toplumsal yaşantıda saygıyı korumak adına çok önemlidir. Toplumsal huzuru sağlamada önemli faktörlerden birisinin de karşımızdaki insana saygı duymak ve bunu karşı tarafa hissettirebilmek olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle dolaylı olarak da olsa görgü kurallarını uygulamanın bir gereklilik olduğunu söyleyebiliriz. Öte yandan nezaket bireyler arasında sevgiyi de pekiştiren bir erdemdir. Bu nedenle âdâb-ı muâşerete uygun davranmak gerekmektedir. Bence bu kurallar hem yerel hem de evrenseldir. Örneğin tüm kültürlerde konuşmadan önce selam vermek bir erdemdir. Ama mesela bizde esnerken ağız kapatmak başka kültürde gerekli olmayabilir gibi. Konuya İslâmiyet penceresinden bakarsak dinimiz bize hoşgörü, dürüstlük, insanlara iyi davranma, yardımseverlik, misafirperverlik gibi pek çok erdemi öğütlemektedir. Bu niteliklere sahip bir insanın görgü kurallarına uymamak gibi bir şansı yoktur. Bu nedenle görgü kurallarının çoğunun dinî bir arka planı vardır bence. Örneğin; temizlik dinimizin temel şartlarından biridir ve aynı zamanda âdâb-ı muâşeret sayılır.

³⁷ Aytürk, Sosyal Davranış, 5.

Müslüman bir bireyin dustûr edindiği şeylerden biri de güzel ahlâk sahibi olmaktır. Güzel ahlâkın tanımı yapılırken de yukarıda bahsettiğim erdemler bol bol geçer. Âdâb-ı muâşerete uygun davranmak bireylerin ve toplumların birbirine olan saygı, sevgi ve çeşitli dostane duygularının pekişmesini sağlayacaktır. Elbette bu kuralların bazıları örflerimize dayanmaktadır. Dinimizin öğütlediği kurallarda ise direkt olarak kurala uymamanın bir yaptırımı yoktur. Fakat bu kurallara uymak dolaylı olarak bizi daha iyi Müslüman yaptığı için kurallara uymak önemli olabilir” (K19).

“Âdâb-ı muâşeret denilince aklıma İslâm ahlâkı geliyor. Her şeyin bir âdâbı vardır. Zaten insanlar bunları yerine getirmeyince toplumun düzeni bozuluyor. Toplum ahlâkının düzelmesi için insanların âdâb-ı muâşerete uyması gerekiyor. Âdâb-ı muâşeret kuralları topluma göre değişebilir, şekil olarak. Mesela bizde yemek çatal kaşıkla yenir. Yenmediği yerlerde vardır. Gündelik hayatımda peygamberin âdâbını örnek almaya çalışıyorum. Yemek yeme âdâbı, su içme âdâbı, selamlaşma, ziyaret âdâbı gibi. Ondan örnek almamız gereken çok şey var ve en güzeli peygamberin âdâbıdır. İnsan ahlâkını güzelleştirirse nerede nasıl davranması gerektiğini bilir. Ahlâkı güzel olan birisi, âdâb-ı muâşerete de dikkat eder. Konuşma âdâbından örnek vereyim. Ben karşımdaki kişiyi kırarak onun hakkını gözetmeden konuşsam kul hakkına sebep olurum. Ondan helallik istemem gerekir” (K12).

Âdâb-ı muâşeretin dinden kaynaklandığını belirten katılımcılardan üçünün ifadelerinde görüldüğü üzere, âdâb-ı muâşeret kurallarının dayanağının din ve dine dayalı erdemler olduğu, bu erdemlerin sosyal hayatta davranışa dönüştürülmesinin hem dinî hem de toplumsal bir gereklilik olduğu belirtilmektedir. Katılımcılar, âdâb-ı muâşeret kaidelerinin kaynağını dine dayandırmakla birlikte bu kaidelerin örf, gelenek, kültür etkisinden bağımsız olmadığını da ifade etmişlerdir. Bu görüşler literatürde konuya İslâm dini perspektifinden yaklaşan çalışmalarla örtüşmektedir.

Araştırmaya katılan bireylerden altısı ise âdâb-ı muâşeretin yerel kültürlerde oluştuğunu ve sosyalleşme sürecinde öğrenildiği yönünde görüş beyan etmişlerdir. Bu katılımcılar âdâb-ı muâşeretin kaynağı ve mahiyetinden bahsederken dine herhangi bir atıf yapmamaktadır. Örneğin; *“Âdâb-ı muâşeret toplumdan topluma değişen bir şeydir. Çünkü bizim örfümüz farklı batı daha farklıdır. Örneğin biz daha ataerkil toplumuz batı bizim kadar değil. Mesela daha özgürler. Fikirleri farklıdır. Biz babamıza daha saygılıyız. Âdâb-ı muâşerete uygun davranmamak ahlâksızlık demek değildir. Gerek ailemize gerek topluma karşı uygun davranmayabiliriz bu ahlâksız olmak demek değildir. Ama toplumda ayıplanırız, dışlanırız. Çünkü biz çevreyle toplumla beraber yaşıyoruz” (K13).* Âdâb-ı muâşereti yalnızca toplumsal hayatta uyum ve kabulle açıklayan bu yaklaşımda, konunun ahlâkla bir ilişkisi olmadığı da vurgulanarak yalnızca sosyal hayatın gereği

mesabesine indirgendiği görülmektedir. Bununla birlikte âdâb-ı muâşereti dinî kökenden bağımsız toplumsal bir olgu olarak değerlendiren ancak ahlâkî değerlerle temellendiren görüşlere de rastlanmaktadır. *“Başkalarının haklarına saygı göstermek adına gereklidir. İnsan topluca yaşayan bir canlıdır ve toplumun huzuru ve düzeni adına belli başlı kurallara uymak zorundadır. Bu kurallardan çoğu yereldir. Evrensel olanlar da vardır. Yerele örneğin, Türk toplumundan bir aile büyüğünün yanında ayak ayak üstüne atılmaz. Fakat farklı bir ülkede bunun bir sakıncası yoktur. Yaşlı insanlara yardım etmek gibi şeyler de evrenseldir. Âdâb-ı muâşeret kuralları hem kültürel hem de ahlâkî öğeler barındırır. Birçoğunu kültürel yaşantılar belirler. Ahlâk ve değerlerle doğrudan ilişkisi vardır. Çünkü bu kuralların birçoğu ahlâkla iç içedir. Bu kurallara uygun davranmayanlar toplumda dışlanır ve onlara iyi gözle bakılmaz”* (K8). şeklindeki katılımcı görüşü bunu örneklemektedir.

Araştırmaya katılanların beşi ise yukarıdaki ifadelerde görülen din veya kültür gibi keskin sınırlarla konuya yaklaşmamakta, âdâb-ı muâşeretin din, ahlâk ve geleneklerle iç içe bir olgu olarak geliştiğini düşünmektedir.

“Âdâbı muâşeret gereklidir. Dinimizin gerekleri de bunu söyler. Ayrıca toplumun huzuru, yargıları ve refahı için de çok önemlidir. Evrenseldir bence, yerel değişikliklere de rastlanabilir tabi ki. Tesettüre uygun olarak giyinmek hem erkek hem de kadın için geçerlidir. Âdâbın temelini din öğretileri belirlemektedir. Ahlâk, edep, terbiye, davranış biçimleriyle bütünleşmiş bir sistemdir diyebilirim uyulmazsa toplumsal huzurun bozulmasıyla sonuçlanır. Elbette dinen de sakıncalıdır. Dinde zaten haram günah olması sebebiyle ve Allah beni görüyor inancıyla aykırılık söz konusu değildir. Toplum zaten öyle insanları tecrit eder (K10).

“Âdâb-ı muâşerette kurallara bakıldığı zaman hepsinin gerekli olduğu görülüyor. Örnek verilecek olursa bir kişinin yolda yürürken tükürdüğünü görürsem bir iğrenme geliyor. Bu davranışlara uymak insani meseledir. Pek evrensel diyemem ama yerel olduğunu savunabilirim. Örneğin; bizden büyük birisi bulunduğumuz ortama girdiği zaman saygıdan dolayı ayağa kalkarız ama çoğu ülkede böyle bir davranış yok. Tabi ki bu kurallar değişkenlik gösterir. Her toplumun kendine has değer yargıları vardır. Yani çoğu kural bizim dinde de vardır. Bu kurallara baktığımız zaman toplum ahlâkî ve değerleri dikkate alınarak oluşmuştur bence. Bu kurallara uymazsam insanlar beni eleştirir. Bence hem dinen hem toplumsal dışlanma olarak sonuçları vardır. Dinen bakacak olursak küfür etmek günah bir davranış yani dinî sonucu da var” (K6).

“Bu görgü kurallarının çıkması uzun yılları almış ve toplum tarafından benimsenmiştir aykırı hareketler toplum nezdinde kötüdür. Yereldir ama tabi ki evrensel kuralları da mutlaka vardır. Örnek verecek olursam; bir tatil kasabasında Alman dostlarımızla yemek yerken yemeğimi bitirip sigaramı

yakmaya kalkınca arkadaşım tarafından uyarılmışım. Alman nezaket kurallarına göre masadakiler yemeğini bitirmeden sigara yakmak ayıptır. Ama aynı masada Alman arkadaşlar yemek yerken burunlarını sesli bir şekilde temizlemeleri gayet normal bir Türk olarak bana göre de çok iğrençti. Âdâb-ı muâşeret kurallarının büyük bir kısmı da dini kurallar olabileceğini düşünüyorum. Birçok kurallar âyet ve hadislerle desteklenmektedir, hak, sorumluluk gibi. Âdâb-ı muâşeretin birçok kuralı dinden kaynaklandığı için bunlara riayet etmemenin dinen de bir mahsuru vardır” (K5).

Yukarıda yer verilen yorumlarda, âdâb-ı muâşereti dinî, ahlâkî veya toplumsal tek bir alanla sınırlamak yerine hepsinin etkili olduğu ve toplumsal hayatta sosyal uyumun sağlanması için gerekli olduğu yönünde bütüncül bir bakış açısının etkin olduğu görülmektedir. Âdâb-ı muâşeretin dinî ve ahlâkî bir temel üzerinden açıklanması, din ve ahlâk gibi olgulardan bireysel vicdanî hüküm ve anlayışlardaki farklılıktan ötürü toplumsal uzlaşının sağlanamayabileceği düşüncesi bu bütüncül yaklaşımda ortadan kalkmaktadır. Zira, âdâb-ı muâşeret ister dinî ister ahlâkî temelden açıklansın toplumun ortak kültür ve yaşantılarının şekillendirdiği ortak bir nezaket, zerafet ve görgüyü de içinde barındırmaktadır. Bu bakımdan din, ahlâk ve kültür etkilerinin üçünden birini bertaraf etmenin, ortak değerlerde buluşmayı engelleyeceği düşünülürse bütüncül yaklaşımın bu tehdidi ortadan kaldırdığı söylenebilir.

Katılımcıların âdâb-ı muâşeretin kaynağı ve mahiyetine ilişkin görüşlerine bakıldığında; âdâb-ı muâşereti yalnızca toplumsal hayatın gerektirdiği davranış biçimleri şeklinde algılayanlar bulunduğu gibi katılımcıların çoğunun âdâb-ı muâşeretin din ve ahlâktan beslendiği düşüncesinde olduğu görülmektedir. Ayrıca âdâb-ı muâşeretin ne olduğunu izah ederken yalnızca üç katılımcı dinî referanslarla kavramı açıklamışken, bu kaidelerin kaynağı ve mahiyetine ilişkin düşüncelerine dair detaylı sorular yöneltince on iki katılımcının âdâb-ı muâşereti din ve dine dayalı erdemlerle temellendirmesi, âdâb-ı muâşeret algısında dinin halen önemli bir yeri olduğunu göstermektedir.

3.3. Âdâb-ı Muâşeret Eğitime Yönelik Görüşler

Âdâb-ı muâşeret eğitimi, formal bağlamda ele alınan müstakil bir konu olmaktan çok bireyin sosyalleşme sürecinde model alma- gözlem ve taklit yoluyla öğrendiği, olumlu davranışlara verilen doğrudan ve dolaylı pekiştirme vasıtasıyla süreklilik kazanan bir davranış edindirme süreci olarak görülmektedir. Bu yüzden, sosyal değişim, aile ve toplum yapısı, ahlâk ve değerler eğitimi gibi pek çok olgu âdâb-ı muâşeretin öğrenilmesinde etkili hale gelmektedir. Ancak âdâb-ı muâşeretin mahiyeti ve kaynağına yönelik farklı bakış açıların bulunması, âdâb eğitimine olan ihtiyaç konusunda etkili olmamaktadır. Zira, insanın sosyal ortamlardaki

hal, tavır ve davranışlarını en iyi hale getirme ihtiyacı âdâb-ı muâşeret eğitimini de ihtiyaç haline getirmektedir.³⁸ Bu çalışmada da araştırmaya katılan bireylerin hepsinin âdâb-ı muâşeret eğitimine ihtiyaç olduğu konusunda hemfikir oldukları tespit edilmiştir. Ancak bu eğitimin nerede, kimler tarafından, hangi içeriklerle verilmesi gerektiği hususunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır.

Araştırmaya katılanlardan sekizi âdâb-ı muâşeret eğitiminin ailede, üçü okulda, on ikisi ise hem ailede hem de okulda verilmesi gerektiği yönünde görüş beyan etmiştir.

Âdâb-ı muâşeret eğitiminin ailede verilmesi gerektiğini belirten bazı katılımcıların ifadeleri şöyledir:

“Başta aile vermelidir. Aile içinde örnek olmalıyız. Biz nasıl davranırsak çocuklar da öyle davranıyor” (K4).

“Bence aile vermelidir. Birincil planda olan ailedir. Çocuğu en iyi tanıyan ebeveynlerdir. Çocuğunun ne yapmasını istiyorsa önce kendisi yapmalı...” (K23).

“Bütün eğitim gibi âdâb-ı muâşeret de ailede başlamalıdır. Bu hususta aile örnek olmalıdır. Mesela anne büyüklere saygı gösterecek çocuk da gelip saygıyı taklit edecek. Z kuşağı sanal bir ortamda yaşıyorlar. Bu yüzden ilk başta onlara aile içinde nasıl davranılması gerektiği öğretilmelidir. Sürekli bilgisayar başında oldukları için dışarıda nasıl davranmak gerektiğini bilmiyorlar. Bunlar öğretilmelidir. Yani çocuğa gerçek hayatın içine katmalıyız bence” (K18).

Âdâb-ı muâşeret eğitiminin ailede verilmesi gerektiğini düşünen katılımcıların bu görüşleri, ailenin çocuklara örneklik teşkil etmesi üzerinden temellendirilmektedir. Çocuğun eğitimi açısından oldukça önemli olan yaşamın ilk yıllarında, çocuk zamanının büyük çoğunluğunu ailesiyle birlikte geçirmekte, diğer yıllara nispeten daha kalıcı olan ve sonraki yıllardaki öğrenmelerine temel teşkil edecek bir takım değer ve davranış biçimlerini de bu yıllarda ailesinden öğrenmektedir. Sonraki yıllarda gelişim sürecinde şekillendiği kabul edilmekle birlikte, çocuğun ailenin ahlâkî yargıları, değer ve inançlarıyla, toplumsal yaşantının biçimi gibi hususlar ilk çocukluk döneminde ailede şekillenmektedir. Yine çocuk için örnek alma ve özdeşleşme bu dönemde aile bireyleriyle kurulan ilişkiler sonucunda oluşmaktadır.³⁹ Bu gerçeklik, sosyal davranışların ne şekilde gerçekleşeceği, görgü ve nezaket içerisinde sürdürülen ilişkilerin gözlenmesine de temel teşkil ettiğinden âdâb-ı muâşeret eğitiminde ailenin rolü ve önemini açıkça ortaya çıkmaktadır. Fakat bu çalışmada aile

³⁸ Kurtoğlu, *Günlük Hayatımızda Nezaket ve Görgü*, 17-18.

³⁹ Recep Kaymakcan - Hasan Meydan, *Ahlak, Değerler ve Eğitimi* (İstanbul: Dem Yayınları, 2014), 193-195.

etkisinden bağımsız olarak âdâb-ı muâşeretin yalnızca okullarda ders olarak okutulması gerektiğini düşünen üç katılımcı bulunmaktadır.

“Hayat bilgisi dersinde okullarda öğretilmesi lazım. Konuşma, giyinme, oturma kalkma büyüklere sevgi hayvanlara sevgi gibi yaşamla ilgili her şey Hayat Bilgisi dersinde okullarda öğretilmesi lazım” (K1).

“DKAB ve sosyal bilgiler derslerinde veyahut ayrı bir ders olarak bu öğretmenler tarafından verilmelidir. Çünkü âdâb-ı muâşeret kuralları sosyal hayatta uygulanmaktadır” (K5) ifadelerinden de anlaşılacağı üzere; katılımcıların bu görüşlerini, âdâb-ı muâşeretin sosyal bir olgu olmasından hareketle, sosyalleşme ve toplumsal uyumu sağlayacak davranışların da öğrencilere, sosyal hayatın zenginleştiren bir yaşantı sunan okullarda öğretilmesi gerektiğiyle açıkladıkları görülmektedir. Eğitim felsefesinde de yer bulan; ‘okul hayatın kendisidir’ anlayışıyla sosyal hayatta olan her şeyin okuldaki eğitimle kazandırılması gerektiğine yönelik beklentilerin de ön plana çıktığı düşünülmektedir. Ancak burada sadece okulda verilen eğitimle, bireyin ilk öğrenme ortamı olan ailenin etkisinin ikinci planda kalmasının makul bir yaklaşım olmadığı söylenebilir. Zira katılımcılardan on ikisi âdâb-ı muâşeret eğitiminde hem ailenin hem de okulun rol alması gerektiğini belirtmektedir. Birkaç örnek verilecek olursa;

“İlk eğitimin ailede başladığı ve çocuğa ilk öğretmeni ana babası olduğunu bilmeliyiz. Aile nasıl davranırsa çocuk da öyle davranır. Bu yüzden âdâbı çocuk ilk aileden görüyor. Aile içinde tüm davranışlar çocuğun ilerdeki karakteri ve davranışlarında belirleyici. Mesela küfür eden bir ailede yetişen çocuk illa ki küfür edecektir. Ailede başlamalı ama okul ve aile iş birliği yapmalıdır. Aileden eksik olan şeyler okulla derslerle tamamlanabilir...” (K6).

“Ailede başlayıp ailenin bir timsali olarak yetiştiren çocuğa, gerekli tüm eğitimlerini almış örfüne, vatanına sadık öğretmenlerimiz tarafından verilen eğitimle en uç noktalarda nihai amacına ulaşacaktır” (K14).

“Bence bu kuralların evvela ailede çocuğa aktarılması gerekmektedir. Daha önce de bahsettiğim gibi anne babalar çocukları ben merkezci bir şekilde değil de kendinden başka insanların da yaşantısını ve haklarını önemseyeceği şekilde yetiştirmelidir. Eğer bu konuda aile yetersiz kalırsa ilkokulda çocukların en çok rol model aldığı sınıf öğretmenleri tarafından verilebilir” (K19).

Örnekte sunulan katılımcı görüşlerine bakıldığında aileye yönelik vurguyla birlikte, âdâb-ı muâşeret eğitiminde okulun tamamlayıcı fonksiyonu üzerinde durulması dikkat çekmektedir. Âdâb-ı muâşeret eğitiminde hem ailenin hem de okulun sorumluluk alması gerektiğine yönelik düşüncelerde, okul aile iş birliğinin önemine değinilmiştir. Âdâb-ı muâşerete uygun davranışların, hayatın tek bir alanını değil bütün sosyal ve toplumsal ilişkileri kapsıyor oluşu, okulların sosyal işlevleriyle

örtüşmektedir. Bunun yanı sıra; okulun kültürlenme fonksiyonu sayesinde toplumda kabul edilen değer, norm ve davranış biçimlerinin öğrenilebileceği en önemli kurumlardan biri olması da âdâb-ı muâşeret eğitiminde okulun önemli bir paydaş olarak işe katılımını gerekli kılmaktadır.

Âdâb-ı muâşeret eğitiminin okulda ve hem ailede hem okulda verilmesi gerektiğini belirten katılımcılara, okulda bu eğitimin kim tarafından verilmesi gerektiğini düşündükleri, âdâb-ı muâşeret konularının bir ders kapsamı içerisinde mi yoksa ayrı bir ders olarak mı yer alması gerektiği konusundaki fikirleri de sorulmuştur. Bunun sonucunda, katılımcılardan biri âdâb-ı muâşeretin Hayat Bilgisi dersinde, biri DKAB dersinde, ikisi DKAB ve Sosyal Bilgiler dersinde, ikisi sınıf öğretmenleri tarafından ilkökul müfredatında, ikisi seçmeli ders olarak, üçü ise rehberlik saatinde Rehber öğretmen tarafından verilmesi gerektiği konusunda görüş bildirmiştir. Katılımcılar âdâb-ı muâşeretin konu alanına yakınlık bakımından, âdâb-ı muâşeret eğitimini belirli derslerle ilişkilendirmişlerdir. Buradan yola çıkılarak katılımcılara bu kapsamda hangi konuların öğretilmesine ihtiyaç olduğunu düşündükleri sorusu da yöneltilmiştir. Âdâb-ı muâşeret eğitiminde öncelik verilmesi gerektiği düşünülen konulara ilişkin dağılım şu şekildedir:

Tablo-2: Katılımcılara göre âdâb-ı muâşeret eğitiminde yer alması gereken konular

<i>Konu</i>	<i>N</i>	<i>Katılımcılar</i>
Saygı	12	K4, K16, K18, K20, K23, K3, K7, K8, K13, K15, K14, K11
Sevgi	7	K4, K16, K1, K3, K7, K13, K14
Umumi yerlerde görgü kuralları	6	K13, K5, K10, K22, K17, K19
Selamlaşma- konuşma âdâbı	5	K16, K23, K1, K5, K19
Ahlâk kuralları	4	K3, K8, K6, K21
Sofra – yemek âdâbı	4	K16, K5, K11, K19
Aile içi günlük yaşantıda âdâb-ı muâşeret	4	K4, K12, K14, K19
Sanal ortamlarda âdâb-ı muâşeret	3	K18, K5, K19
Misafirlik	2	K20, K19
Giyim-kuşam âdâbı	2	K16, K1
Akrabalık, komşuluk, arkadaşlık ilişkilerinde âdâb-ı muâşeret	2	K11, K19
Hasta ziyaretlerinde âdâb-ı muâşeret	1	K19
Temizlik	1	K19

Katılımcıların, âdâb-ı muâşeret eğitiminde yer verilmesi gerektiği düşünülen konular ve verilen cevapların frekans sıklığını gösteren Tablo-2 incelendiğinde katılımcıların saygı ve sevgi değerleri ile genelleyici yaklaşımlarla bakarak halka açık yerlerde, sosyal alanlardaki davranışları içeren umumi yerlerdeki görgü kuralları, ahlâk kuralları, sanal ortamlardaki

davranışlar gibi konuları vurguladıkları dikkat çekmektedir. Kişiler arası ilişkilerde dikkat edilmesi gereken hususları ise akrabalık, komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri ile aile içindeki âdâb-ı muâşeretle ifade ettikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra; selamlaşma, yemek, giyim, misafirlik ve hasta ziyareti gibi daha özel temalar da vurgulanmıştır.

Verilen cevaplarda saygı, sevgi ve ahlâk kurallarının yer alması âdâb-ı muâşeretin kaynağına ilişkin görüşlere dair ipuçları da vermektedir. Bu düşünce biçimi âdâb-ı muâşeretin ahlâk ve değerlerden bağımsız olmadığına işaret ettiği söylenebilir. Ayrıca âdâb-ı muâşeret kapsamında öğretilmesi gereken hususlarla ilgili selamlaşma, konuşma, yemek vb. gibi âdâb-ı muâşeretin görgü kuralları tanımına uyan yaklaşımlar da bu soruyla elde edilen verilerde yer bulmaktadır. Katılımcılar âdâb-ı muâşeretin tanımı, kaynağı ve mahiyeti üzerinde farklı görüşler beyan etmiş olmalarına rağmen âdâb-ı muâşeretin öğretiminde öncelik verilmesi gereken konularda ortak cevapların ortaya çıkması, âdâb-ı muâşeretin sosyo kültürel etkenlerle ortak bir davranış biçimi sunması şeklinde yorumlanabilir. Âdâb-ı muâşeret kaidelerinin veya âdâb-ı muâşerete uygun davranışların, bireylerin inançları, sosyo ekonomik düzeyleri ve yaşam biçimlerinin etkisinden bağımsız olmamakla birlikte toplumsal yaşantıda üzerinde uzlaşmış davranış biçimleri olduğu söylenebilir. Bu perspektiften bakıldığında, âdâb-ı muâşeret eğitiminde bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar bağlamında üzerinde uzlaşma sağlanan konuların bulunduğu ve bu ortak temalar çerçevesinde bir eğitim verildiğinde sosyal hayat ve sosyal ilişkilerde huzur ve nizamın sağlanmasına katkıda bulunabileceği; aileler, eğitimciler ve eğitim programı tasarlayanlar tarafından göz önünde bulundurulmalıdır.

SONUÇ

Birlikte yaşamın düzen içinde sürmesini sağlayan, insanın toplumsallaşma sürecinde eğitimle desteklenerek kültürel etkilerle şekillenen âdâb-ı muâşeret, tüm bireyler için toplumsal kabul, uyum ve saygınlığı kazandırmakta, davranışlara medenilik, zarafet ve nezaket katmaktadır. Günümüze kadar, çeşitli etkilerle zaman zaman farklı yaklaşımlar getirilse de âdâb-ı muâşeretin bireyin toplumsal hayattaki yeri bakımından önemi hiçbir zaman değişmemiştir. Bu önemden hareketle günümüzde âdâb-ı muâşeretin nasıl algılandığı ve âdâb-ı muâşeret eğitimine yönelik olarak insanların düşüncelerinin ne yönde olduğunu tespit etmeyi amaçlamış bu çalışmaya dair yapılan literatür taramasında âdâb-ı muâşeret olgusunun modernleşme öncesi süreçte ahlâkî davranışlarla aynı manayı ihtiva ettiği ve âdâb-ı muâşeretin daha çok İslâm ahlâkıyla şekillendiği, modernleşme sürecinde uluslararası etkileşimlerin ve kültürel değişimin etkisiyle âdâb-ı muâşeret algısında Batı düşüncesi ve Batı toplumlarındaki bir takım davranışların benimsendiği yönünde bir

değişimin gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Günümüzde âdâb-ı muâşeret algısı ve eğitimi tartışılırken kavramın, tarihsel bağlamdan kopuk olmadığı düşünülebilir. Ancak günümüzdeki bireylerin âdâb-ı muâşeret algısında da tarihin belirli bir dönemindeki algılayış biçiminin baskın olduğunu söylemek de mümkün görünmemektedir. Araştırmaya katılan bireylerin âdâb-ı muâşereti tanımlayış biçimlerinde; toplumsal yaşantının sürdürülmesi için saygı ve hoşgörü çerçevesinde uyulması beklenen görgü kuralları, kaynağını dinden alan ve zaman içerisinde şekillenen İslâm ahlâkına dayalı davranış biçimleri ve saygı ve sevgi gibi temel değerlerden motivasyon alan toplumsal davranışlar şeklinde sınıflandırılabilir bir yaklaşım tespit edilmiştir. Katılımcıların âdâb-ı muâşeret algısının yalnızca yaptıkları tanımlardan tespit edilemeyeceği düşüncesiyle derinleştirilen sorular sonucunda elde edilen bulgularda; katılımcılardan bazılarının âdâb-ı muâşereti, toplumsal hayatın gerektirdiği davranış biçimleri olarak yazılı olmayan bir kurallar bütünü, kültürel bir oluşum olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Bu minvalde görüş bildiren altı katılımcı, âdâb-ı muâşereti ahlâk, değerler ve din eğitimi sonucunda kazanılmış davranışlar değil sosyalleşme sürecinde öğrenilen görgü kuralları olarak düşünmektedir. Katılımcıların on ikisi ise âdâb-ı muâşereti din ve dine dayalı değerlerle temellendirmiştir. Beş katılımcı ise âdâb-ı muâşereti din, ahlâk, gelenek ve kültür gibi farklı kaynaklardan beslenen bir olgu olarak bütüncül bir biçimde değerlendirmiştir. Katılımcıların üzerinde uzlaştıkları konu ise âdâb-ı muâşeretin sosyal hayatta bireyin saygınlığı, toplumsal uyumu ve bunun sonucunda sosyal ilişkilerin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi için elzem olduğu noktasıdır. Ancak âdâb-ı muâşeretin din, ahlâk veya değerler ile açıklanmasının, âdâb-ı muâşerete uygun davranışları belirli ortamlarda kalıplaşmış davranış biçimleri olma bakımından nazari kurallar yığını mesabesine indirgemekten çıkarması bakımından daha anlamlı ve kalıcı bir yaklaşım olduğu düşünülmektedir. Zira, insanın kurallara bağlı kalışı din veya insani değerler gibi içsel motivasyonlardan değil, toplum için gerekli ve toplumda geçerli kurallardan yani dışsal motivasyonlardan kaynaklanıyorsa bu davranışlarda tutarlılığın ve sürekliliğini sağlanmasının daha zor olduğu söylenebilir. Burada dine dayalı bir ahlâkın ya da kişisel referanslarla kurulu değerler anlayışının bireyler arasında farklılık gösterebileceği öne sürülebilir. Bu husus göz önünde bulundurulursa âdâb-ı muâşeretin dayanağının ne olması gerektiği sorusuna bütüncül bir bakış açısıyla cevap vermenin daha makul olduğu düşünülebilir. Daha açık ifade etmek gerekirse; âdâb-ı muâşeret kavramının hem dinî hem toplumda iyi ve faydalı olduğuna dair üzerinde uzlaşılmış, saygı, sevgi ve hoşgörü gibi değerlerden hem de manevi kültürel mirastan gelen kökenleriyle milletlere özgü bir olgu olarak tanımlanması toplumun bütün kesimlerini kuşatıcı bir

bakış açısı sağlayabilir. Böylelikle inanmayan bireyler için âdâb-ı muâşerete uygun davranmak değerler ve kültürel geleneklerle izah edilebilirken, inananlar için bunun yanı sıra Allah'ın dilediğine uygun yaşama arzusu âdâb-ı muâşerete uygun davranışlar sergilemede daha güçlü bir motivasyon kaynağı sunabilir. Bunun sonucunda da âdâb-ı muâşeret, yalnızca sofrâ düzenini ya da belirli giyim tarzlarını ifade eden nazari hatta kimi zaman uygulanması zor, belirli zümrelere hitap eden bir olgu haline gelmeden güncel ve toplumsal değerini koruyabilecektir.

Âdâb-ı muâşeretin bireyler tarafından ne şekilde algılandığı onların, âdâb-ı muâşeret eğitime yönelik bakış açılarını da etkilemiş ve bu bakış açısı âdâb-ı muâşeretin öğretiminde öncelik verilmesi gerektiğini düşündükleri konularda kendisini göstermiştir. Araştırmaya katılanların hepsi günümüzde çocuk ve gençlerin âdâb-ı muâşeret eğitime ihtiyaç duydukları yönünde görüş belirtmiştir. Ayrıca katılımcıların sekizi âdâb-ı muâşeret eğitimi temel sorumluluğun ailede olduğunu, üçü okulda, on ikisi ise hem aile hem okulda olduğunu ifade etmiştir. Buna göre katılımcıların; âdâb-ı muâşeretin eğitiminde aile başat rolü oynamakla birlikte okuldaki eğitimin de etkili olduğu düşüncesine sahip oldukları söylenebilir. Âdâb-ı muâşeret eğitiminin ailede verilmesi gerektiğini düşünenler ailenin, örneklik teşkil etmesi bakımından arz ettiği önemle ilişkili olarak bu düşüncelerini açıklarken yalnızca okulda verilmesi gerektiğini söyleyenler okulun sosyal yaşantının bir parçası olmasıyla âdâb-ı muâşeretin sosyal yönünün örtüşmesinden yola çıkmıştır. Katılımcıların çoğunluğunun görüşü ise hem ailenin hem de okulun âdâb-ı muâşeret eğitimi sorumluluk alması gerektiği yönündedir. Okulda verilmesi önerilen eğitimin hangi çerçevede olabileceğine dair ise farklı görüşlere rastlanmıştır. Özetle ifade etmek gerekirse; âdâb-ı muâşeret eğitiminin müstakil ve seçmeli bir ders olarak programda yer alması gerektiği, DKAB, Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ya da rehberlik saatlerinde bu eğitime zaman ayrılması yönünde görüşler bulunmaktadır. Âdâb-ı muâşeretin öğretilmesinde toplumsal ihtiyaçlar, çocuk ve gençlerin ihtiyaçları göz önünde bulundurulduğunda hangi konuların bulunması gerektiğine yönelik soruya verilen cevaplarda; saygı, sevgi, umumi yerlerdeki görgü kuralları, selamlaşma-konuşma âdâbı, ahlâk kuralları, sofrâ-yemek âdâbı, ailede âdâb-ı muâşeret, sanal ortamlarda âdâb-ı muâşeret, misafirlik, giyim-kuşam âdâbı, akrabalık, komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerinde âdâb-ı muâşeret, hasta ziyaretlerinde âdâb-ı muâşeret ve temizlik konularının önerildiği tespit edilmiştir. Araştırmaya katılanların cevaplarında; ahlâk ve değerlere yönelik konuların yanı sıra belirli durumlardaki davranış biçimlerinin âdâb-ı muâşeret eğitimi kapsamında verilmesi gerektiğine yönelik vurgu dikkat çekmektedir. Öğretilmesi beklenen konularda hem ahlâk ve değerler eğitimi hem de konuşma-selamlaşma, yemek, ziyaretler ve aile, arkadaşlık gibi

sosyal ilişkilerdeki sosyal davranış biçimlerine değinilmesi âdâb-ı muâşeretin, ahlâk ve değerlerin davranışa yansımaları olarak hayatın her alanında kendini gösteren bir olgu olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Günümüzde âdâb-ı muâşeret eğitimi, aile ve sosyalleşme sürecinde informal yollarla sürdürülmektedir. Okullarda çeşitli dersler kapsamında ya da örtük programa dahil olan ahlâk ve değerler eğitimi çalışmalarında âdâb-ı muâşerete ilişkin konuların yer aldığı düşünülse de müstakil bir ders veya konu alanı olarak ilk ve ortaöğretim programlarında yer almadığı dolayısıyla formal eğitimde konunun gerektiği kadar yer bulmadığı görülmektedir. Fakat araştırma sonucunda elde edilen bulgulara bakıldığında, yetişkinlerin âdâb-ı muâşeret eğitiminde; çeşitli dersler içerisinde dolaylı olarak değinilen konularla sınırlandırılmış bir eğitimi yeterli bulmadıkları formal eğitim kurumlarında daha detaylı biçimde âdâb-ı muâşeret eğitimine ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bu doğrultuda; ailede ve okulda âdâb-ı muâşeret eğitiminin gündemde tutulması gerekmektedir. Âdâb-ı muâşeretin güncel problem ve ihtiyaçlar gözetilerek gelecek kuşaklara öğretilmesi sayesinde, hızla gerçekleşen sosyal değişim karşısında birtakım değerlerin korunacağı ve bu değerlerin davranış olarak sergilenmesiyle sosyal ilişkilerin sağlıklı ve huzurlu biçimde sürdürülebileceği düşünülmektedir.

Âdâb-ı muâşeret konusunda, yetişkinlerin farkındalıklarını arttırarak onları bilinçlendirmeye yönelik çalışmalara ve daha fazla bilimsel araştırmaya ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Âdâb-ı muâşeret olgusu, bu kapsamdaki ahlâkî ve insani değerler, nitel veya nicel tekniklerle yapılacak çalışmalarla desteklenmelidir.

KAYNAKÇA

- Ahmet Mithat Efendi. *Avrupa Âdâb-ı Muâşereti Yahut Alafranga*. haz. Fazıl Gökçek. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- Akdoğan, Ali. *Kur'an ve Sünnetten Örneklerle Sosyal Ahlak*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2011.
- Atalay, Halil. *Hayatımızı Güzelleştiren Görgü Kuralları*. Konya: Sebat Ofset, 2000.
- Atmaca, Aylin. *Gençler İçin Görgü Kuralları*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2017.
- Aytürk, Nihat. *Sosyal Davranış*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2. Basım, 2013.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *El-Âdâb Hadislerle İslâm Ahlakı*. çev. Faik Akcaoğlu-Muhammed Enes Topgül. İstanbul: Beka Yayıncılık, 2016.
- Bilecik, Sümeyra. *Erdemli Kişilik İnşası Âdâb-ı Muâşeret ve Ahlakî Davranış Eğitimi*. Konya: Yediveren Kitap, 2020.
- Bozgeyik, Burhan. *Güzel Ahlak ve Âdâb-ı Muâşeret (Görgü Kuralları)*. İstanbul: Tuğra Neşriyat, 9. Basım, 2015.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muğîre. *el-Edebü'l-Müfred Hadislerle Müslümanın Edep ve Ahlakı*. thk. Muhammed Fuad Abdulkâki. çev. Hanifi Akın. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2017.
- Cevdet, Abdullah. *Mükemmel ve Resimli Âdâb-ı Muâşeret Rehberi*. İstanbul: Yeni Matbaa, 1927.
- Creswell, John. *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. çev. Selçuk Beşir Demir. Ankara: Eğiten Kitap, 3. Basım, 2017.
- Değirmenci, Yaşar. *Modern Toplumda Görgü Kuralları*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2019.
- Deniz, Hasan. *En Yeni Görgü Kuralları*. İstanbul: İnkılap Yayınları, 9. Basım, 1990.
- Dönmezbilek, Mecit. *Âdâb-ı Muâşeret*. Ankara: MG V Yayınları, 7. Basım, 2019.

- Duman, Mehmet Zeki. *Kur'an-ı Kerim'de Âdâb-ı Muâşeret*. Ankara: Fecr Yayınları, 2. Basım, 2018.
- Ebû Gudde, Abdülfettah. *İslam'da Âdâb-ı Muâşeret Görgü Kuralları*. çev. Hasan Atalay. İstanbul: Muallim Neşriyat, 2017.
- Esirci, Şükrü. *Görgü ve Nezaket Kuralları*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2013.
- Kaymakcan, Recep - Meydan, Hasan. *Ahlak, Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 2014.
- Kurtbay, Yalçın. *Nezaket ve Görgü Kuralları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- Kurtoğlu, Aysenur. *Günlük Hayatımızda Nezaket ve Görgü*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2. Basım, 2002.
- Meriç, Nevin. *Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi Âdâb-ı Muâşeret*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2000.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *Riyâzû's Salihin*. çev. Salih Uçan. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2017.
- Ongan, Hidayet- Ongan, Sedat. *Görgü + Yaşamayı Öğrenmek*. İstanbul: Avcıol Basım-Yayın, 4. Basım, 1999.
- Özaltın, Şenay Duru. *Her Şeyin Bir Âdâbı Var*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2005.
- Sedat, Feliha. *Genç Kızlara Muâşeret Usulleri*. İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1932.
- Simavi, Lütfü. *Tefrişât ve Âdâb-ı Muâşeret*. İstanbul: Marifet Matbaası, 1926.
- TBMM Kanun Teklif Bilgileri. Erişim 24 Kasım 2021. https://www5.tbmm.gov.tr//develop/owa/tasari_teklif_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=237577
- TDK Genel Türkçe Sözlük. Erişim 15 Ekim 2021. <https://sozluk.gov.tr/>
- Tunç Yaşar, Fatma. "Âdâb-ı Muâşeret". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 15 Ekim 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/âdâb-i-muaseret>
- Tunç Yaşar, Fatma. *Alafranga Halleri: Geç Osmanlı'da Âdâb-ı Muâşeret*. İstanbul: Küre Yayınları, 2016.
- Uludağ, Süleyman. "Edep". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 15 Ekim 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/edep#2-tasavvuf>
- Uzut, Mevlüt. "Âdâb-ı Muâşeret- Sünnet İlişkisi". *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi* 4 (2017), 147-157. <https://doi.org/10.31120/0.2018.44>
- Yıldırım, Ali- Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 8. Basım, 2011.
- Ziya, Safveti. *Âdâb-ı Muâşeret Hasbihalleri*. Ankara: Türk Ocakları Merkezi Matbuatı, 1927.

📄 Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

👤 Yazar(lar) / Author(s): Sümeyra Bilecik Karacan.

🏦 Finansman / Funding: Yazar(lar), bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul eder(ler). / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.